XX ASR O'ZBEK ADABIYOTI

Jo`rayeva Zilola Mirobit qizi

Alfraganus universiteti talabasi

Raximjanov Masrur Nugmanovich

Ilmiy rahbar: v.b.dot.PhD

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.19969952

Annotatsiya: Ushbu tezisda XX asr o‘zbek adabiyotining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari hamda asosiy ijodkorlar faoliyati yoritilgan. Jadidchilik davridan boshlab mustaqillik davrigacha bo‘lgan adabiy jarayonning tarixiy va ijtimoiy asoslari tahlil qilinadi. Cho‘lpon, Abdulla Qodiriy, Oybek, Hamid Olimjon kabi yirik adib va shoirlarning ijodi hamda ularning o‘zbek adabiyotidagi o‘rni ko‘rsatib beriladi. Shuningdek, sovet davri adabiyoti, qatag‘on siyosati va mustaqillikdan keyingi adabiy yangilanish jarayonlari umumlashtirib yoritiladi.

Kalit so‘zlar: XX asr o‘zbek adabiyoti, jadidchilik, sovet davri, mustaqillik davri, she’riyat, qatag‘on, milliy adabiyot, adabiy jarayon, zamonaviy adabiyot.

Kirish. XX asr o'zbek adabiyoti o'zining murakkab tarixiy va siyosiy sharoiti bilan ajralib turadi. Bu davrda o'zbek adabiyoti jadidchilik harakatidan sovet davrigacha, mustabid tuzum cheklovlaridan milliy mustaqillik bayrog'igacha bo'lgan uzoq va og'ir yo'lni bosib o'tdi. XX asr o'zbek adabiyotida buyuk ijodkorlar yetishib chiqdi, milliy tuygulari, g'oyaviy izlanishlari va badiiy yangiliklari bilan adabiyotimizni boyitdi.

Asrning boshida jadidchilik adabiyoti yuzaga keldi. Jadidlar yangi usul (usuli jadid) maktablarini ochib, milliy ta'lim va madaniyatni modernizatsiya qilishga harakat qildi. Bu harakat adabiyotda ham o'z ifodasini topdi: yangi janrlar, yangi mavzular va yangi badiiy shakl izlash jadid adabiyotining asosiy yo'nalishlari edi. 1917-yilgi inqilobdan keyin o'zbek adabiyoti yangi davr va yangi mafkura ta'siriga kirdi.

Asosiy qism. Cho'lpon (Abdulhamid Sulaymon o'g'li, 1897-1938) — XX asr o'zbek adabiyotining eng buyuk namoyandalaridan biri. Uning she'riyati romantik ruh va milliy dard bilan sug'orilgan. "Yer yuzida" (1922) she'rlar to'plami, "Bahor sog'inchi" lirik she'rlari, "Kecha va kunduz" romani (1935) — Cho'lpon merosining durdonalaridir. "Kecha va kunduz" romani istiqlolparvarlik ruhini aks ettirgani uchun sovet davrida qatag'on qilindi. Cho'lpon 1938-yilda sovet repressiyasi qurboni bo'ldi va 1956-yilda oqlandi.

Abdulla Qodiriy (1894-1938) o'zbek romanchiligining asoschilaridan biri hisoblanadi. Uning "O'tkan kunlar" (1925-1926) va "Mehrobdan chayon" (1928-1929) romanlari o'zbek prozasining oltın sahifalarini tashkil etadi. Qodiriy ham 1938-yilda repressiya qurboni bo'ldi va keyinchalik oqlandi. Uning "Obid ketmon" qissasi va satirik felyetonlari ham yuksak badiiy qimmatga ega.

Oybek (Muso Toshmatov, 1905-1968) — shoир, romanchinavik, tarjimon va adabiyotshunos. Uning "Qutlug' qon" (1940), "Navoiy" (1944) romanlari o'zbek romanchiligining eng yirik namunalari hisoblanadi. "Navoiy" romani sovet davrida yozilgan bo'lsa ham, unda milliy tarix va buyuk ijodkorning obrazi katta badiiy mahorat bilan aks ettirilgan. Oybekning lirik she'rlari ham alohida qimmatga ega.

Hamid Olimjon (1909-1944) — o'zbek she'riyatining eng yorqin yulduzlaridan biri. Uning "Semurg' qanoti", "Bahor keldi" dostonlari va lirik she'rlari milliy she'riyat xazinasini boyitdi. Hamid Olimjon urush davrida (1944-yilda) vafot etdi va uning o'limi o'zbek adabiyoti uchun katta yo'qotish bo'ldi.

G'ayrat (Abdulqodir Muhammadjonov, 1905-1976) sovet davri o'zbek she'riyatining yirik namoyandalaridan biri. Pirimqul Qodirov (1928-2010) o'zbek romanchiligini tarixiy va zamonaviy mavzularda ulkan asarlar bilan boyitdi. "Yulduzli tunlar" (1978) romani — Bobur haqidagi yirik tarixiy roman sifatida e'tirof etiladi. Said Ahmad (1920-2007), Shukur Xolmirzayev, Ulmas Umarbekov, O'tkir Hoshimov kabi yozuvchilar zamonaviy o'zbek nasrini rivojlantirdi.

Mustaqillik davri (1991-yildan boshlab) o'zbek adabiyotida yangi sahifani ochdi. Erkin Vohidov, Abdulla Oripov, Muhammad Yusuf, Xurshid Davron kabi shoirlar milliy mustaqillik g'oyalarini badiiy tarzda ifodaladi. Zamonaviy o'zbek adabiyotida yangi uslublar, yangi shakllar va yangi mavzular paydo bo'ldi. Jahon adabiyoti bilan aloqalar chuqurlashdi, ko'plab xorijiy asarlar o'zbekchaga tarjima qilindi.

Xulosa

XX asr o'zbek adabiyoti ulkan ma'naviy boylik va fojiali tarixning sintezi hisoblanadi. Bu davr ijodkorlarining ko'plari siyosiy repressiyalar qurboni bo'ldi, ammo ularning asarlari o'zbek xalqining ma'naviy merosini asrab qoldi. Mustaqillik davrida bu merosga haqqoniy baho berildi va qatag'on qilingan adiblarning asarlari xalqqa qaytarildi. XX asr o'zbek adabiyoti keyingi avlodlar uchun ulkan ilmiy va ma'naviy meros qoldirdi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Cho'lpon. Kecha va kunduz. — Toshkent: G'afur G'ulom, 1991.
2. Qodiriy A. O'tkan kunlar. — Toshkent: G'afur G'ulom, 1988.
3. Oybek. Navoiy. — Toshkent: G'afur G'ulom, 1968.
4. Qodirov P. Yulduzli tunlar. — Toshkent: G'afur G'ulom, 1978.
5. Karimov N. XX asr o'zbek adabiyoti tarixi. — Toshkent: Ma'naviyat, 2006.